

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр. Перемоги, 10, м.Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 481-47-96
E – mail: mon@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Департаменти (управління) освіти обласних,
Київської міської державних адміністрацій,
заклади післядипломної педагогічної освіти

Щодо інформаційних матеріалів

Шановні колеги!

Міністерство освіти і науки України надсилає для практичного використання в закладах загальної середньої освіти інформаційні матеріали до 5-річчя від початку збройної агресії Російської Федерації проти України, що розроблені Українським інститутом національної пам'яті. Матеріали містять розділи: історичний контекст війни, ключові повідомлення, хронологія початку російсько-української війни, нормативно-правові акти України стосовно збройної агресії РФ, міжнародні правові акти, ухвалені у відповідь на російську агресію проти України, термінологічний словник, спогади учасників російсько-української війни.

Надсилаємо зазначені матеріали для використання на уроках історії України, організації та проведення тематичних виховних годин, зустрічей із учасниками російсько-української війни, волонтерам тощо.

При цьому інформуємо, що Інститут випустив збірку «Люди «сірої зони». Свідки російської анексії Криму» (розміщено за посиланням: <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/lyudy-siroyi-zony-svidky-rosiyskoyi-aneksiyi-krimu-2014-roku>); серію книг «Усна історія російсько-української війни» із свідченнями військовослужбовців Збройних сил України, Національної гвардії України, добровольчих формувань, волонтерів, переселенців; збірник «Дівчата зрізають коси» зі спогадами 25 жінок-кулеметниць, мінометниць, медиків, снайперки (<https://uinp.gov.ua/usna-istoriya/ato-usna-istoriya>).

Додаток: на 17 арк.

З повагою
Заступник Міністра

В.А. Карандій

Свтушенко Р.І. 481 32 01

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
М1/9-156 від 14.03.2019

Додаток до листа
Міністерства освіти і науки України
від 14.03.2019 №1/9-156

Український інститут національної пам'яті
Інформаційні матеріали до 5-річчя від початку збройної агресії
Російської Федерації проти України

“Урок відваги, який ви дали всьому світові в лютому п'ять років тому, змінив нас усіх. Україна показала, що варто бути сміливим і сповненим гідності, що героїзм може бути чимось більшим, ніж суто моральним закликком, що це може бути ключем до перемоги. Багатьом людям на світі, приниженим і поневоленим, ви дали найбільший дар – надію на те, що і для них, слабких сьогодні, настане день перемоги”.

Із промови Дональда Туска у Верховній Раді України 19 лютого 2019 року

Історичний контекст війни

Ключові повідомлення

Хронологія початку російсько-української війни

Нормативно-правові акти України стосовно збройної агресії РФ

Міжнародні правові акти, ухвалені у відповідь на російську агресію проти України

Термінологічний словник

Вживайте правильно

Спогади учасників російсько-української війни

Тематичні видання Українського інституту національної пам'яті

Історичний контекст війни

П'ять років тому, в лютому 2014 року, розпочалася російсько-українська війна. Російська Федерація, порушуючи норми та принципи міжнародного права, двосторонні та багатосторонні угоди, анексувала Автономну Республіку Крим і Севастополь, окупувала окремі райони Донецької та Луганської областей. Приблизне число жертв в Україні від бойових дій оцінюють від 30 до 35 тисяч. Із них – понад 7 тисяч загиблих (цивільних і українських військових). Майже 1,5 мільйона мешканців Сходу України вимушено покинули домівки. Знищено інфраструктуру окупованих регіонів, 27 % промислового потенціалу Донбасу незаконно переміщено до Росії.

Для більшості громадян України напад Росії став шоком. Проте російсько-українське протистояння має глибоке історичне коріння.

Поглинення України, її матеріальних та людських ресурсів – одна з ключових передумов розгортання російського імперського проекту. Витоки сучасної російсько-української війни можна віднайти в період становлення Російської імперії та її протистояння з українською державою у формі Гетьманщини. Своєрідною відправною точкою збройного конфлікту стала Конотопська битва 1659 року, де українські війська гетьмана Виговського розбили московське військо. Важливим етапом протистояння була Полтавська битва 1709 року, перемога у якій царя Петра I забезпечила закріплення російського впливу на теренах Гетьманщини і пришвидшила процеси створення Російської імперії.

Подальший процес становлення та розширення імперської Росії завжди супроводжувався війнами з Україною. Росія прагнула знищити нашу суб'єктність. Історія стосунків українського та російського народів – це літопис воєн, визвольних повстань українців і послідовної політики русифікації та асиміляції українців.

Теперішню війну називають “гібридною”, представляючи її новим способом реалізації агресивної політики. Але практично всі її інструменти (спроба закріплення свого впливу на українських теренах через підтримку лояльних українських політичних середовищ, внутрішньо-політичний розкол українського суспільства засобами пропаганди, врешті відкрите військове втручання, намагання представити агресію як внутрішній громадянський конфлікт) випробовували російські керівники ще з XVII–XVIII століть. Найбільш яскраво такий сценарій проявився у діяльності більшовиків проти Української Народної Республіки під час Української революції 1917–1921 років.

Збройна агресія – лише один із інструментів війни РФ проти України, останній аргумент, коли всі інші засоби підкорити українців вичерпали себе. Агресія ведеться одразу в кількох вимірах: воєнному, політичному, економічному, соціальному, гуманітарному, інформаційному. Елементами гібридної війни давно є пропаганда, що базується на брехні, маніпуляціях та підміні понять, заперечення самого факту війни та участі РФ у ній; звинувачення України у власних злочинах, спотворення української історії; торговельно-економічний тиск та енергетична блокада; терор і залякування громадян України; кібератаки та спроби дестабілізувати критичну інфраструктуру.

Російські пропагандисти крок за кроком виробляли ідеологічну платформу для агресії. Важливе місце займала інформаційна кампанія, спрямована на послаблення патріотичних настроїв в українському суспільстві, наприклад, через активне використання міфу про спільне минуле, “старшого брата”, ностальгії за СРСР, дискредитації наших героїв та української історії в цілому. Росія використовує маніпуляції історією для виправдання і посилення агресії проти України.

Війна загострила питання консолідації української нації як запоруки національної безпеки. Активний наступ військ РФ на території України

вдалося зупинити завдяки спільним зусиллям українців, які стали на захист держави у лавах Збройних Сил України, Національної гвардії України, добровольчих формувань та масового волонтерського руху.

Сьогодні російсько-українська війна на Сході України триває. З різною інтенсивністю, яка неперівнювана з бойовими діями 2014–2015 років, але вона не зникла з порядку денного України та світу. Збройні Сили України міцно тримають рубежі, встановлені Мінськими домовленостями 12 лютого 2015 року й відновлюють контроль над тими територіями, які згідно домовленостей мають бути під контролем України. Міжнародна підтримка України не зменшилась, а навпаки – міцніє. Спротив України агресії РФ у всіх її проявах є головною перепорою для розширення російського імперіалізму у світі.

Ключові повідомлення

У лютому 2019 року Україна згадує початок російсько-української війни, яку розв'язала Російська Федерація з метою реставрації імперської Росії.

Коріння російсько-українського протистояння сягає часів становлення Гетьманщини та Конотопської битви. Російський імперіалізм завжди мав на меті завоювання українських земель, знищення чи максимального ослаблення нашої державності, витягування матеріальних та інтелектуальних ресурсів України для реалізації власного імперського проекту.

У часи Української революції 1917–1921 років комуністи намагалися всіма можливими способами не допустити становлення і утвердження незалежної Української Народної Республіки. Коли спроби встановити контроль над Україною через створення маріонеткових фейкових урядів провалилися, більшовики вдалися до збройної агресії та окупації.

Поширення СРСР на терени Західної України в роки Другої світової війни викликало масштабний збройний спротив місцевого населення у формі Української повстанської армії. Протистояння тривало понад десять років після завершення світового конфлікту і послабило СРСР. Тому “бандерівці” досі є головними антигероями сучасної російської пропаганди, а для українців стали символом визвольного руху.

У 1991 році Україна відновила незалежність. Але Російська Федерація не відмовилася від спроб повернути свій вплив на Україну. Через розмивання української національної ідентичності, маніпуляції навколо мови, гіперболізацію регіональних розбіжностей, заперечення права українців на відновлення національної пам'яті, фінансування та вербування українських політиків, впровадження своїх агентів у оборонні структури нашої країни.

З приходом до влади в Росії колишнього співробітника КГБ Володимира Путіна тиск посилювався, російська армія почала планувати військові операції на території України. І до 2014 року Росія пробувала шантажувати Україну по низці проблем. Яскравим прикладом слугує конфлікт навколо острова Тузла восени 2003 року. Тоді росіяни почала будувати дамбу

від Таманського півострова до острова Коса Тузла, який належить Україні. Метою провокації було встановлення російського контролю над Керченською затокою і “промацування” стійкості тодішнього військово-політичного керівництва України. Політичне протистояння ледь не переросло у збройне, але конфлікт удалось владнати.

У 2005 році Путін заявив “розвал Радянського Союзу був найбільшою геополітичною катастрофою сторіччя”. Ця теза визначила цілі його президентства і напрям розвитку Російської Федерації – відновлення СРСР.

І зрештою в лютому 2014 року Росія перейшла до активної агресії.

У 2014-му Україна зупинила вторгнення російської регулярної армії та зберегла державність. На відміну від Української революції 1917–1921 років ми ефективно стримуємо російську агресію. Не лише боремося з Росією, а і перемагаємо її – як силою зброї на фронті, так і на дипломатичному напрямку протистояння. Попри тотальну перевагу ворога, українці зупинили агресора.

Наш спротив і війна з російськими окупантами є війною за незалежність та територіальну цілісність Української держави.

Війна триває і зараз. Про її гібридний характер вказує те, що протистояння російській агресії та впливу в різних сферах відбувається не тільки на лінії фронту, а й на всій території України.

Звільнити українську територію від окупанта без збройної відсічі неможливо. Тож боєздатне військо і внутрішня консолідація суспільства на основі спільних цінностей та поваги до власної держави забезпечать захист і відновлення територіальної цілісності країни.

Збройні Сили України розбудовуються і відновлюють українські військові традиції, позбуваються пострадянської спадщини. Тому що російську армію може перемогти лише модерна українська армія.

Збройна агресія – лише інструмент гібридної війни РФ проти України. Гібридні способи та методи відомі ще з початку ХХ століття. Їх метою є насадження у свідомості громадян негативного ставлення та недовіри до влади, презирство до національних героїв, традицій, святинь, створення протистояння на релігійному ґрунті. Протягом ХХ століття увесь набір цих інструментів використовувала імперська та більшовицька Росія і СРСР. Нині ж, у ХХІ столітті – Російська Федерація.

Розпочавши збройну агресію проти України, Росія порушила норми та принципи міжнародного права, двосторонні та багатосторонні угоди. Такі дії є важким злочином проти міжнародного миру, який тягне за собою міжнародно-правову відповідальність Російської Федерації як держави та міжнародну кримінальну відповідальність її вищого керівництва.

Хронологія початку російсько-української війни

Київ. Початок 2014 року

18 лютого – спроба силового розгону Майдану.

20 лютого – наступ протестувальників, масове застосування вогнепальної зброї проти них.

21 лютого о 16:52 – Верховна Рада України прийняла Закон України “Про відновлення дії окремих положень Конституції України” (положень 2004 року).

22:40 – Віктор Янукович, керівники міністерств оборони, внутрішніх справ, податків і зборів, Служби безпеки, Генеральної прокуратури, багатьох інших центральних органів виконавчої влади, обласних і районних державних адміністрацій втекли з Києва. Голова Верховної Ради Володимир Рибак та його перший заступник Ігор Калетнік подали у відставку.

22 лютого – в умовах самоусунення Президента України і Верховного Головнокомандувача Збройних Сил Віктора Януковича від виконання конституційних повноважень гаранта державного суверенітету й територіальної цілісності Верховна Рада України взяла на себе відповідальність за долю України, обрала Олександра Турчинова Головою Верховної Ради України та відновила дію положень Конституції України, скасованих у неконституційний спосіб у 2010 році. Відповідно до Конституції України на Голову Верховної Ради України було покладено виконання обов’язків Президента України. У стислі строки призначили нове керівництво органів сектору безпеки й оборони, сформували новий уряд України, відновили діяльність органів виконавчої влади в Києві та регіонах.

Події у Криму. Окупація

20 лютого 2014 року – дата початку збройної агресії, зафіксована на відомчій медалі Міноборони Росії “За повернення Криму”.

23 лютого – найбільший мітинг проросійських сил у Севастополі. З трибуни вперше пролунали заклики не визнавати нову українську владу. Бутафорне “обрання” на площі “народного мера” Севастополя – російського бізнесмена Олексія Чалого. Цього ж дня відбувся мітинг у Москві із закликами до поділу України на три частини, направлення російських “добровольців” для проголошення Малоросії зі столицею в Харкові. В російській пресі розгорнулася істерія про “незаконну київську хунту” й “порятунок російськомовного населення України від фашистів-бандерівців”.

24 лютого – кораблі ВМФ РФ, які здійснювали охорону морської акваторії в районі проведення Сочинської олімпіади, прийняли на борт в Новоросійську “зелених чоловічків” (російські військовослужбовців без розпізнавальних знаків ЗС РФ, яких використовували для захоплення адміністративних будівель та блокування українських військових частин на території АРК та Севастополя) з бойовою технікою та вийшли курсом на Севастополь.

26 лютого – мітинги під Верховною Радою АРК: один – проросійських організацій з вимогою автономії у складі Росії (близько 2 тисяч учасників), інший – місцевих українських патріотів і кримських татар за територіальну цілісність України (зібрав 5–10 тисяч учасників). Проросійські сили очікували, що Верховна Рада АРК ухвалить рішення про заклик до допомоги Росії. Щоб не допустити цього, зібрався проукраїнський мітинг. Між учасниками виникли

сутички, постраждало 30 осіб. Кримський парламент під тиском відмовився від гучних заяв.

27 лютого – російські військові без розпізнавальних знаків заблокували парламент та уряд АРК у Сімферополі.

28 лютого – Верховна Рада Автономної Республіки Крим під наглядом російських військовослужбовців із 31-ї десантно-штурмової бригади ЗС РФ проголосувала за проведення референдуму про статус Криму, призначила представника партії “Русское единство” Сергія Аксьонова головою уряду Криму. Підрозділи ЗС РФ розпочали блокування українських військових частин та об’єктів на півострові, деякі з яких були раптово захоплені (одні з перших – українські об’єкти зв’язку та телекомунікацій). Були заблоковані аеропорти Сімферополь і Бельбек, сухопутні в’їзди до Криму з Херсонської області. Цього дня відбулася перевірка боєготовності військ Південного військового округу РФ із задіянням до 150 тисяч особового складу, 90 літаків, 120 вертольотів і 880 танків.

1 березня – Янукович написав лист-звернення до російського керівництва із закликом ввести війська в Україну. Путін направив до Ради Федерації Федеральних Зборів РФ пропозицію про введення в Україну російських військ “для усунення загроз життю громадян Російської Федерації, співвітчизників, особового складу військового контингенту збройних сил Російської Федерації, який дислокується <...> на території України”. Рада Федерації одноголосно підтримала пропозицію.

Цього дня російські ударні підрозділи розгорнулися у Ростовській, Воронежській, Курській, Білгородській, Брянській областях. На Поліському, Слобожанському, Донецькому та Кримському оперативних напрямках створили ударне угруповання, яке перебувало в повній бойовій готовності до вторгнення в Україну до кінця травня 2014 року. Для політичного виправдання російського вторгнення використано звернення Віктора Януковича до Володимира Путіна.

Початок березня – окупаційні підрозділи вимкнули трансляцію українського телебачення. Підрозділи МВС та СБУ в Криму і Севастополі почали саботувати накази з Києва.

4 березня – на засіданні Ради Безпеки ООН представник від РФ Віталій Чуркін заявив: “Сьогодні я уповноважений повідомити. Президент Росії отримав звернення Президента України Віктора Януковича. Цитую: “Заява Президента України. Як законно обраний Президент України заявляю: події на Майдані, незаконне захоплення влади в Києві призвели до того, що Україна опинилася на порозі громадянської війни. В країні панує хаос та анархія. Життя і безпека людей, особливо на південному сході та Криму, під загрозою. Під впливом західних країн чиниться відкритий терор і насилля. Людей переслідують за політичними та мовними ознаками. Через це звертаюся до президента Росії Владіміра Владіміровича Путіна з проханням застосувати збройні сили Російської Федерації для відновлення законності, миру,

правопорядку, стабільності, захисту населення України. Віктор Янукович, 1 березня 2014 року”.

11 березня – оголошено про проведення “найбільших за 20 років” навчань повітряно-десантних військ Росії. Офіційно оприлюднена легенда передбачала висадку 3500 десантників у тилу “умовного противника”, про місце висадки командири мали дізнатися на борту літака. За час навчань 1500 десантників висадилися на полігоні в Ростовській області РФ у безпосередній близькості до кордону з Україною.

16 березня – відбувся псевдореферендум про статус Криму. Зрежисований Росією захід бойкотували кримські татари та проукраїнськи налаштоване населення. За оголошеними організаторами результатами, 96,77% учасників проголосували “за возз’єднання Криму з Росією на правах суб’єкта Російської Федерації”. Конституційний Суд України визнав неконституційною постанову Верховної Ради АР Крим, згідно якої провели референдум.

18 березня в Москві президент Росії Володимир Путін, “голова Ради міністрів Республіки Крим” Сергій Аксьонов, “спікер Верховної Ради Республіки Крим” Володимир Константинов і “Голова Координаційної ради з організації управління по забезпеченню життєдіяльності Севастополя” Олексій Чалий підписали Договір про прийняття Республіки Крим до складу Росії.

21 березня – Путін підписав указ про ратифікацію договору про прийняття Криму до складу РФ.

25 березня – захоплено останню військову частину, що тримала український прапор в Криму – тральщик ВМС “Черкаси”. Автономна Республіка Крим і Севастополь окуповані ЗС РФ.

26 березня – українські військові взяли під контроль радіонавігаційну станцію “Марс-75” у Генічеську (Херсонська область), яку Чорноморський флот РФ незаконно утримував з 1998 року і, всупереч рішенням судів, не допускав на її територію співробітників державної виконавчої служби та правоохоронців України.

Збройна агресія РФ на Сході України

22 лютого – масовий мітинг проукраїнських сил у Харкові. Понад 30 тисяч осіб вийшли, аби висловити підтримку Україні.

Від **1 березня 2014 року** – дестабілізація ситуації в регіонах учасниками антимайдану, що супроводжувалося підняттям російських прапорів, гаслами вступати до дружин народного ополчення (“Народного ополчення Донбасу”, “Луганської гвардії”, “Оплоту” в Харкові) та приєднання до Росії. Керовані російськими спецслужбами мітинги відбулися у Донецьку, Дніпрі, Одесі, Херсоні, Запоріжжі, Харкові. На початку березня спеціально підготовлені штурмові групи, очолювані російськими офіцерами, здійснили спроби захопити адміністративні будинки в Харківській, Луганській, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Херсонській, Одеській, Дніпропетровській областях.

2–5 березня – хвиля проукраїнських мітингів: Суми (понад 10 тисяч осіб), Дніпро (понад 10 тисяч осіб), Запоріжжя (понад 5 тисяч осіб), Полтава (більше, ніж 1 тисяча учасників), Миколаїв (від 5 до 10 тисяч), Донецьк (близько 5 тисяч) і т.д.

22–30 березня – в Одесі та Херсоні відбулися мітинги на підтримку України.

Початок квітня – Росія приступила до реалізації плану “Новоросія” та дестабілізації ситуації на сході України. Нова хвиля антиукраїнських протестів і захоплення адміністрацій та будівель правоохоронних органів, що призвело до появи у мітингувальників зброї.

7 квітня – контрольовані спецслужбами Російської Федерації озброєні бандитські формування в захоплених адмінбудівлях проголосили створення “Донецької народної республіки” та “Харківської народної республіки”. У Луганську захоплено будівлю СБУ. Міліція запобігла захопленню Миколаївської ОДА. Приміщення Харківської ОДА звільнив спецназ МВС.

12 квітня – до Слов’янська з Криму прибув озброєний загін диверсантів Головного розвідувального управління ГШ ЗС РФ під командуванням полковника російських спецслужб Ігоря Гірка, який брав участь у двох чеченських війнах, боях у Боснії і Придністров’ї. Безпосередній учасник окупації Криму.

13–17 квітня – проукраїнські мітинги в Луганську, Краматорську, Донецьку, Кривому Розі (від 1 до 7 тисяч учасників).

14 квітня – в.о. обов’язки Президента України Олександр Турчинов оголосив початок антитерористичної операції із залученням Збройних Сил України.

27 квітня – під контролем російських спецслужб відбулось антиконституційне проголошення так званої “Луганської народної республіки”.

2 травня – в Одесі внаслідок зіткнень між проросійськими учасниками “антимайдану” та українським активістами загинуло 48 осіб з обох боків, понад 200 поранено. Після цих подій проросійські виступи на Півдні України пішли на спад.

11 травня – самозвані лідери контрольованих РФ угруповань “ДНР” та “ЛНР” провели фіктивні референдуми про відокремлення від України. Для забезпечення успіху цього кроку в Україну направили додаткові розвідувально-диверсійні групи з Російської Федерації, парамілітарні формування російського козацтва та батальйон “Восток”, задіяні групи найманців “Русский сектор” та “Оплот”.

24 травня – ватажки “ДНР” та “ЛНР” оголосили про об’єднання у т.зв. конфедеративний союз народних республік – “Новоросію”.

6 червня – біля Слов’янська Донецької області збито літак Ан-30, п’ять членів екіпажу загинуло.

14 червня – терористи обстріляли військово-транспортний літак Іл-76, загинуло 40 десантників та дев’ять членів екіпажу.

24 червня – біля Слов'янська терористи збили український військовий вертоліт Мі-8, загинуло дев'ять військовослужбовців.

Червень–серпень – звільнення від російської окупації українських міст: Лимана (4 червня), Маріуполя (13 червня), Слов'янська, Краматорська, Дружківки, Костянтинівки (5 липня), Бахмута (6 липня), Торецька (21 липня), Авдіївки (30 липня), Красногорівки (1 серпня), Мар'їнки (5 серпня).

Липень – систематичні обстріли підрозділів Збройних Сил України артилерійськими системами “Град” з території Російської Федерації.

17 липня – поблизу міста Чистякове Донецької області російським зенітно-ракетним комплексом “Бук” було збито пасажирський літак Boeing 777 авіакомпанії “Малайзійські авіалінії”, загинуло 283 пасажери і 15 членів екіпажу.

27 серпня – масове вторгнення на територію Донецької та Луганської областей регулярних підрозділів ЗС РФ.

29 серпня – засідання РБ ООН у зв'язку з агресією Російської Федерації проти України, на якому делегація України заявила: “Росія розпочала безпосереднє воєнне вторгнення на материкову частину України із застосуванням своїх регулярних збройних сил”. Засідання комісії Україна – НАТО. Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен кваліфікував вторгнення Збройних Сил Російської Федерації через східний і південно-східний українсько-російський державний кордон як “серйозну ескалацію збройної агресії Росії проти України”.

5 вересня – підписання Мінських домовленостей (Протокол від 5 вересня 2014 року, Меморандум від 19 вересня 2014 року) як основи політичного врегулювання конфлікту на Донбасі Тресторонньою контактною групою після прямого вторгнення підрозділів регулярної армії РФ на Донбас та боїв біля Іловайська. Усупереч положенням Меморандуму російські війська та підпорядковані їм незаконні збройні формування захопили 8 ділянок території загальною площею 1696 км² в районах, які повинні контролюватися українським урядом.

Путін відмовився анексувати чи визнавати “незалежність” “ДНР” і “ЛНР”. Натомість зробив ці регіони чинником впливу на політику Києва.

Нормативно-правові акти України стосовно збройної агресії РФ

- **Закон України** “Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації” (2015);

- **Закон України** “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” (2018);

- **Постанови Верховної Ради України:** “Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації

державою-агресором” від 27 січня 2015 року; “Про Заяву Верховної Ради України “Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків” (2015), “Про Заяву Верховної Ради України “Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій “ДНР” та “ЛНР”, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян” (2015) – у ній ідеться, що від 20 лютого 2014 року проти України триває збройна агресія Російської Федерації та підтримуваних нею бойовиків-терористів, під час якої було анексовано Автономну Республіку Крим та місто Севастополь. Також Російською Федерацією окуповано частину Донецької та Луганської областей України, загинуло тисячі громадян України, серед яких діти, поранено тисячі осіб, зруйновано інфраструктуру цілого регіону, сотні тисяч громадян вимушені були покинути свої домівки.

Міжнародні правові акти, ухвалені у відповідь на російську агресію проти України

27 березня 2014 року Генеральна асамблея ООН ухвалила **Резолюцію 68/262** “Територіальна цілісність України”, в якій підтвердила міжнародно визнані кордони України та відсутність будь-яких правових підстав для зміни статусу АР Крим та Севастополя.

Цю позицію Генасамблея ООН підтвердила в **Резолюціях 71/205** “Ситуація з правами людини в АР Крим та місті Севастополь (Україна)” 19 грудня 2016 року та “Стан з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)” від 19 грудня 2017 року **№72/190**.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН А/73/L.47 “Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь (Україна), а також частин Чорного і Азовського морів”, схвалена 17 грудня 2018 року, засвідчила чітку позицію міжнародного співтовариства на підтримку територіальної цілісності України, засудження агресії Російської Федерації, побудови та відкриття Російською Федерацією Керченського мосту, а також збільшення військової присутності РФ в акваторіях Чорного і Азовського морів. Резолюція була ухвалена у відповідь на пряму атаку та захоплення 25 листопада 2018 року російськими прикордонними катерами ФСБ суден ВМСУ: катерів “Бердянськ”, “Нікополь” та буксира “Яни Капу” з 24 військовослужбовцями.

22 грудня 2018 року Генасамблея ООН ухвалила **Резолюцію А/С.3/73/L.48** “Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь, Україна”. Генеральна асамблея закликала всі міжнародні організації і спеціалізовані агенції Організації Об’єднаних Націй послуговуватися формулюванням “Автономна Республіка Крим та місто Севастополь, Україна, тимчасово окуповані Російською Федерацією”, коли

йдеться про Крим у їхніх офіційних документах, комунікаціях і публікаціях, включно з тими, в яких йдеться про статистичні дані РФ”.

Термінологічний словник

1. Агресія – застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканості або політичної незалежності іншої держави, або в будь-який інший спосіб, несумісний із Статутом Організації Об’єднаних Націй (*Резолюція 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1974 року*). Відповідно до Закону України “Про оборону України” **збройна агресія** – застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України. Збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій: вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України; напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України.

2. Антитерористична операція – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності (*Закон України “Про внесення змін до законів України щодо боротьби з тероризмом”. 2014 рік*). АТО завершилась із початком Операції Об’єднаних сил, тому вживання цього терміну щодо подій, які відбулись після 30 квітня 2018 року є некоректним. АТО – один із форматів ведення війни Україною проти російської агресії.

3. Внутрішньо переміщена особа – громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру (*Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб”*)

4. Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (*Закон України “Про оборону України”*).

5. Держава-агресор Російська Федерація (зі Звернення Верховної Ради України до Організації Об’єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО,

Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором від 27 січня 2015 року).

6. Державний суверенітет України проголошено Декларацією про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

7. Лінія зіткнення – умовне розмежування між тимчасово неконтрольованою територією та контрольованою територією.

8. Окупація – тимчасове зайняття збройними силами воюючої сторони у міжнародному конфлікті території ворога у період ведення бойових дій. **Анексія** – примусове набуття (приєднання) території однією державою за рахунок іншої держави. Таке набуття (приєднання) передбачає здійснення окупації відповідної території та чіткий намір здійснювати таку окупацію постійно (*corpus et animus*). У сучасному міжнародному праві анексія не розглядається як законний спосіб набуття території, оскільки є порушенням заборони або загрози застосування сили. На відміну від прагнення держави відмовитися від території, анексія виникає, коли “приймаюча” держава заявляє, що тепер вона володіє цією територією. Анексія зазвичай відбувається слідом за військовою окупацією території, коли окупант вирішує зміцнити свій фізичний контроль шляхом набуття законного права. Анексія території є адміністративною дією, пов’язаною із завоюванням. Випадки анексії у сучасній практиці не є типовими і зазвичай розглядаються як незаконні.

9. Окупована територія – територія, яка фактично перебуває під владою армії супротивника. Окупація поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції (*IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходол, підписана в Гаазі 18 жовтня 1907 року, для України набрала чинність 24 серпня 1991 року*). Тимчасово окупованими територіями у Донецькій та Луганській областях визнаються частини території України, в межах яких збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль (*Закон України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях”*). Автономна Республіка Крим та місто Севастополь є територією, тимчасово окупованою Російською Федерацією (*Генеральна Асамблея Організації Об’єднаних Націй “Стан справ у сфері прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна)” від 19 грудня 2016 року № 71/205 та від 19 грудня 2017 року № 72/190*). Тимчасово окупована територія України є невід’ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України (*Закон України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України”*)

10. Операція Об'єднаних сил – операція із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей. ООС розпочалася із завершенням Антитерористичної операції, тому це поняття слід вживати для означення подій, які відбулися/відбуваються після 30 квітня 2018 року. ООС – один із форматів ведення війни Україною проти російської агресії.

11. Тимчасово неконтрольована територія – територія, на якій органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження (із Порядку переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції, затвердженого постановою КМУ від 1 березня 2017 року).

12. Цілісність території визначено у Декларації про державний суверенітет України. У статті V “Територіальне верховенство” йдеться, що Українська РСР здійснює верховенство на всій своїй території. Територія Української РСР в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди. Українська РСР самостійно визначає адміністративно-територіальний устрій Республіки та порядок утворення національно-адміністративних одиниць. Стаття 2 Конституції України визначає, що суверенітет України поширюється на всю її територію. Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою.

Вживайте правильно

неправильно	правильно
Кордон / адміністративний кордон із Кримом, ДНР, ЛНР	контрольний пункт в'їзду в тимчасово окуповану територію або виїзду з неї
Це – спеціально виділена територія на автомобільній дорозі з комплексом будівель, спеціальних, інженерних, фортифікаційних споруд і технічних засобів, де підрозділами, що здійснюють державний контроль, здійснюється контроль за переміщенням та пропуск на тимчасово неконтрольовану територію та з такої території осіб, транспортних засобів, товарів (із Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, затвердженого постановою КМУ від 4 червня 2015 року).	

неправильно	правильно
Внутрішній конфлікт, громадянська війна	російсько-українська війна
Нинішня російсько-українська війна не є результатом внутрішньодержавного	

конфлікту на міжетнічному, міжконфесійному або будь-якому іншому ґрунті, чи рухом, організованим визнаними лідерами, широко підтриманий населенням. Проросійські бойовики із самого початку перебували під повним контролем спецслужб РФ і реалізовували план військово-політичного керівництва РФ із дестабілізації та розчленування України.

Ідеологічні засади війни розроблено поза Україною, їх основою стала концепція так званого “русского мира”, сформована в Росії ще в минулому столітті. Повний контроль і фінансове забезпечення діяльності квазідержавних утворень “ДНР” і “ЛНР” здійснюється РФ через ФСБ РФ та ГРУ ГШ ЗС РФ. У бойових діях на Сході України усі 5 років війни бере участь контингент військовослужбовців Збройних сил РФ. У таких умовах тези “внутрішнього конфлікту” чи “громадянської війни” є хибним і маніпулятивним продуктом російської пропаганди.

У Зверненні Верховної Ради України до Організації Об’єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором від 27 січня 2015 року йдеться, що Російська Федерація є державою-агресором, яка вчиняє акти збройної агресії проти України.

неправильно	правильно
Донецька Народна Республіка (ДНР), Луганська Народна Республіка (ЛНР)	окремі райони Донецької та Луганської області (ОРДЛО), терористичні організації "ДНР" і "ЛНР", квазідержавні утворення "ДНР" і "ЛНР"
Це псевдодержавні утворення із самопроголошеними органами, які узурпувала виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, контрольовані Російською Федерацією. Відповідно до Заяви Верховної Ради “Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій “ДНР” та “ЛНР”, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян”, затвердженої Постановою Верховної Ради України від 4 лютого 2015 року, “ДНР” та “ЛНР” визнані терористичними організаціями.	

неправильно	правильно
Ополченці, народне ополчення	незаконні збройні формування, збройні формування РФ, озброєні банди, групи найманців
Російська Федерація чинить злочин агресії проти України та здійснює тимчасову окупацію частини її території за допомогою збройних підрозділів і формувань РФ, що складаються з регулярних з'єднань і підрозділів, підпорядкованих Міністерству оборони та іншим силовим відомствам РФ, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, окупаційної адміністрації РФ, самопроголошені органи, підпорядковані РФ, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України.	

Спогади учасників російсько-української війни

“...Пам’ятаю мітинг 26 лютого 2014 року [в Сімферополі], ми туди прийшли разом з нашими однодумцями, щоб підтримати мітинг кримських татар, там були кримськотатарські прапори та українські. На цей же захід прийшли проросійські сили, які організували свій стихійний мітинг, на протилежному боці з російськими прапорами. Я знав, що цю акцію анонсували кримські татари, про акцію проросійських активістів не чув, тому мені було дивно їх там бачити. Я підійшов до проросійських активістів і запитав, чого вони хочуть, вони відповіли – хочемо референдуму. Я бачив серед них кількох знайомих, радикально налаштованих, усі вони були маргінали. Згодом почалися сутички, були поранені. Допомагав одному з них — побитому, я просто витягнув його з епіцентру, він був дуже брудний, весь у синцях, але крові на ньому не було. Він був безпорадний, лежав на землі, його б просто затоптали. На жаль, подальшої його долі не знаю. Уже ввечері я почув з медіа, що кілька людей загинуло.

В той момент ми не розуміли, що почалася окупація, бо вона офіційно почалася 20 лютого, а ми вперше зрозуміли це 27 лютого, коли зайшли російські військові (*Ісмаїл Ісмаїлов* – співкоординатор руху “Євромайдан Крим”, співорганізатор та учасник кримських громадських акцій на підтримку євроінтеграції України. З книги “Люди “сірої зони”. Свідки російської анексії Криму 2014 року”).

“...Маршрутка зупинилася на площі Леніна, і я пішов у бік Верховної Ради Криму. Дорогою мені трапився невідомий хлопець років двадцяти, який запитав мене, котра година. І це привернуло увагу, бо усі місцеві знають, що в тому місці треба просто підняти голову і побачити великий годинник на офісному центрі. ...Також я помітив, що цей хлопець говорить якоюсь специфічною російською мовою, що помітно відрізняється від вимови

кримчан. Я назвав йому час, а після цього він спитав мене, де міститься Верховна Рада Криму. І в цей момент я остаточно переконався, що він не місцевий. Вже потім я дізнався, що саме в цей час до стін кримського парламенту почали прибувати перші севастипольці на підтримку “Русского єдінства”.

<...> Але перший тривожний дзвінок для мене пролунав тоді, коли до захопленої будівлі парламенту Криму стали запускати депутатів, які проголосували за відставку уряду Анатолія Могильова. Я зрозумів, що якщо вже в загарбників є “ручний” парламент, то надалі слід чекати чого завгодно. Другий дзвіночок для мене пролунав наступного дня, коли так звані “зелені чоловічки”, які на той момент приховували своє російське походження, захопили аеропорт Сімферополя. Тоді вже остаточно стало зрозуміло, що це ніякий не бунтівний «Беркут», а російські солдати. Так стали справджуватися найстрашніші прогнози про російське захоплення Криму, які задовго до цього з’являлися у ЗМІ” (*Сергій Громенко* – кримський науковець, кандидат історичних наук, журналіст. Із книги “Люди “сірої зони”. Свідки російської анексії Криму 2014 року”).

“...На Чонгарі ми займалися охороною державного кордону. ...Підсиленням прикордонників. Тобто у них немає потужного озброєння – максимум кулемет, серед потужного озброєння. У нас гранатомети, великокаліберні кулемети, гранати і так далі. У нас звичайно ж, техніка броньована. Ми займалися підсиленням прикордонників і слідкували за кордоном. Тоді нам здавалося, що буде важко встояти, а потім після перших же боїв на Донбасі – все це нівелювалося, всі ці сигнальні ракети росіян, які запускалися, нам тоді здавалися страшною провокацією. Після першого ж “Граду” росіян, який запускали вони з-за кордону, і я це особисто бачив, все це здавалося вже дитячими забавками.

<...> На Чонгарі ми стояли з кінця березня до середини травня... А з 1 червня наша бригада стала учасником АТО. Ми приїхали в Ізюмський район Харківської області, де був табір АТО. Це безпосередньо близько до міста Слов’янськ там було 30 км. Неподалік від Слов’янська ми зачищали Красний Лиман. У нас був один загиблий 200-й і 15 300-х... Після Красного Лиману моя друга рота 79-ї бригади мала <...> контролювати кордон. Для того, щоб не пропускати російське озброєння, яке йшло великою хвилею, і я безпосередньо це сам бачив. І, окрім того, тримати у напруженні сепаратистів. Бо в сепаратистів з’явилася сила в тилу. Якщо Ви знали, що у липні були, після перемир’я червневого, великі успіхи – наприклад, звільнився Слов’янськ, Краматорськ та інші міста і захоплювали міста бойовиків, це було завдяки не тільки тим батальйонам, які захоплювали, а й завдячуючи нам також. Бо ми тримали силу сепаратистів на себе. <...> Ми звільняли Довжанський, ми були під Дяковим, Степанівкою, Маринівкою. І 31 липня ми вийшли з оточення під Амвросіївку, потім відправилися на Миколаїв – в пункт постійної дислокації для доукомплектування” (*В’ячеслав* – український патріот з Енергодара, борець

79-ї окремої аеромобільної бригади. З книги “Усна історія російсько-української війни (2014-2015 роки). Випуск 1”).

“Коли стало зрозуміло, що війна, йти чи не йти – навіть не обговорювалося... <...> А в зону АТО я приїхала наприкінці квітня [2014 року], а перший мій бойовий вихід був аж 28 червня. Але те, що я на війні, я зрозуміла не тоді, коли вперше почула свист куль і звук вибухів, не тоді, коли побачила зруйновані будинки, перших загиблих і поранених. Я усвідомила це тоді, коли йшла по Дніпру у формі, з автоматом через плече. Для мене це був нонсенс, нереальність... <...> Коли ми їхали на Схід страшно не було. Боялась у ніч перед бойовим виходом – не знаєш, що тебе там чекає. У перший мій бойовий вихід кільметрів на 15 зайшли в їхній тил – засідку там робили. Але тоді обійшлося без боїв. Я тоді вперше побачила освітлювальну міну. Світло як удень, здавалося, що ми – як на долоні, страшно було” (Олена Білозерська – снайпер. Із книги “Дівчата зрізають коси”).

Тематичні видання Українського інституту національної пам’яті

«Люди «сірої зони». Свідки російської анексії Криму»: <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/lyudy-siroyi-zony-svidky-rosiyskoyi-aneksiyi-krymu-2014-roku>)

«Усна історія російсько-української війни». Випуск 1: <https://mem.runsite.com.ua/elektronni-vydannya/usna-istoriya-rosiysko-ukrayinskoyi-viyny-2014-2015>

«Усна історія російсько-української війни». Випуск 2: <https://mem.runsite.com.ua/elektronni-vydannya/usna-istoriya-rosiysko-ukrayinskoyi-viyny-2014-2016-vypusk-2>

«Усна історія російсько-української війни». Випуск 3: <https://mem.runsite.com.ua/elektronni-vydannya/usna-istoriya-rosiysko-ukrayinskoyi-viyny-2014-2016-vypusk-3>

«Усна історія російсько-української війни». Випуск 4: <https://uinp.gov.ua/usna-istoriya/ato-usna-istoriya>

«Дівчата зрізають коси»: <https://mem.runsite.com.ua/elektronni-vydannya/divchata-zrizayut-kosy-knyga-pro-zhinok-na-viyni>